

సింహావలోకనం

(ప్రముఖ పాత్రికేయుని విశిష్ట అనుభవాలు)

తిరుమల రామచంద్ర

అభిరుచి
తెలంగాణ సాంస్కృతిక వేదిక
జెంగుళూరు

SIMHAVALOKANAM

Memoirs of a Telugu Journalist—

By Tirumala Ramachandra

అభిరుచి పబ్లికేషన్స్-2

మొదటి ముద్రణ-1000 ప్రతులు

1986 డిసెంబరు

వెల : రు. 4/-

ప్రతులకు :

శ్రీమతి జి. శైలజా నారాయణ

53, నేతాజిరోడ్డు, రెండోబ్లాక్

త్యాగరాజనగర్

బెంగళూరు 560 028.

ముద్రణ :

వెల్డన్ ప్రెస్

నెం. 2, ఫస్ట్ స్ట్రీట్,

డా॥ రాధాకృష్ణ నగర్,

మద్రాసు-600 021.

చంద్రునికో నూలుపోగు

ఒకస్వడు తెలుగు పత్రికలు పాఠకుల్లో మనోల్లాసంతో పాటు - మనోవికాసాన్ని కూడ కలిగించేవి. తెలుగు బిడ్డలకు తెలుగు సాహిత్యం-సంస్కృతి పరిచయం చేయటంతో పాటు భారతీయ సంస్కృతి పరిమళాన్ని కూడ అందించేవి. ఇప్పుడో....? టెర్రర్.... హోర్రర్లను చిలవలు పలవలుగా చిత్రించటంలో రచయితలు, రచయితులూ పోటీపడుతూ, పాఠకుల అభిరుచిని భ్రష్టు పట్టిస్తూ, స్వామి కార్య, స్వకార్య నిర్వహణలో మునగానాం తేలానాం అవుతున్నారు. ఇక సంపాదకు లంటారా? రచయితలను, రచయితులను తయారు చేస్తూ, వాళ్ళకి అభిమాన సంఘాలను కూడ ఏర్పాటుచేస్తూ, సర్క్యులేషన్ పెంచే ఆబత్, కొత్తదనం పేరిట తెలుగు సాహిత్యాన్ని నానా బీభత్సం చేస్తున్నారు. నానాటికీ తీసికట్టు నాగంభట్టాలాగా సాంస్కృతిక విలువలు దిగజార్చటంలో పత్రికలు యథాశక్తిగా కృషి చేస్తున్న ఈ సందర్భంలో—పత్రికను సరస్వతిగా ఉపాసించిన శ్రీమాన్ తిరుమల రామచంద్రగారి అనుభవసారం ఘనసారంలాగా దర్శనమిస్తుంది.

శ్రీమాన్ తిరుమల రామచంద్ర పండిత వంశంలో పుట్టి, పండిత వాతావరణంలో పెరిగి, మహా పండితుల మధ్య మసలిన మనీషి. పత్రికారంగ ప్రవేశం చేసినందువల్ల ఆయన పాండిత్యం ఏ కొద్దిమందికో పరిమితం కాక, పదిమందికీ హితమై, సన్నిహిత మయింది. బహు భాషాజ్ఞానం, బహు గ్రంథపఠనం, బహు జన పరిచయాల వల్ల తిరుమల రామచంద్ర వైశాల్యాన్ని, వైవిధ్యాన్ని సంతరించి పెట్టి తెలుగు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేశారు. వృత్తి రీత్యా సాంఘిక, రాజకీయ విషయాల గురించి కూడా రాయవలసి వచ్చినా, భాషా సాహిత్య సంస్కృతులు అయనకు అచ్చుమెచ్చయిన

విషయాలు. తలస్పర్శి పాండిత్యం, అరమరికలు లేని ఆత్మీయత, సరసమైన రచనా, వైఖరుల త్రివేణీ సంగమం కావటం వల్ల ఆయన రచనలైన 'మరపురాని మనీషి' 'సాహితీ సుగతుని స్వగతం' 'నుడి-నానుడి' ఆ యా ప్రక్రియల్లో మేలురాళ్ళుగా నిలిచి పోయాయి. ఆయన సంపాదకత్వంలో 'పరిశోధన' ద్వితీయ పత్రిక ముచ్చటగా మూడేళ్ళే వెలువడి అదృశ్యమైనా, అసదృశంగా అలరారింది.

ఆనాటి పత్రికల్లో కూడా రాజకీయాలకే అగ్రతాంబూలం ఇవ్వబడ్డా, ఆదివారం అనుబంధాల్లో అయినా సాహితీ పరిమళం గుబాళించేది. తిరుమల రామచంద్ర తాము పనిచేసిన దిన, వార, చూస పత్రికల్లో సాహిత్య సౌరభాలు విరజిమ్మేందుకు యథోచితంగా కృషి చేశారు.

శ్రీచూన్ తిరుమల రామచంద్ర పుస్తకాల నుంచీ, పెద్దల నుంచీ తాము నేర్చుకొన్న పాఠాలకు, తమ జీవితానుభవం జోడించి పత్రికా వ్యవసాయానికి వన్నె తెచ్చారు. ఈ పుస్తకంలోని రెండు వ్యాసాలు ఆ వన్నె చిన్నల నేపథ్యాన్ని తెలియజేస్తాయి. పండితుల్లోనే కాక పామరుల్లో కూడ సాహిత్య గ్రంథాన్ని పసిగట్టడం, అట్టడుగు జనుల ఆరాటపోరాటాల్ని అదృశ్యం కానీయక పాఠక ప్రపంచానికి తెలియజేయడం, ఆ జన్మాతం విద్యార్థిగా నిలిచివుండటం, అందరికీ మంచివాడు ఆనంతయ్యగా వంత పలకకపోవడం, తమ స్థానచూనాల్ని నిచ్చెనగా చేసుకొని పైకెగబాకక పోవడం— పత్రికా ప్రపంచంలో పరితృప్త హృదయులైన శ్రీచూన్ తిరుమల రామచంద్రను చుక్కల్లో చంద్రునిగా నాలుగు కాలాలపాటు నిలబెట్టాయి. నిశితమైన దృష్టి, నిసర్గ సుందరమైన భాష, నిర్భీకమైన

అభిప్రాయ ప్రకటన—రామచంద్రగారిని ‘పత్రికార శిరోమణి’గా తీర్చిదిద్దాయి.

తిరుమల రామచంద్ర పత్రికానుభవ ప్రపంచం ‘కొండ ఆద్ద మందు కొంచెమై’ పున్నట్లు ఈ చిన్న పుస్తకం ద్వారా పాఠకుల ముందు ఉంచుతున్నందుకు ‘అభిరుచి’ ఎంతో ఛింతోపిస్తున్నది. ఈ పుస్తకంలోని మొదటి వ్యాసం కారణాంతరాలవల్ల అనంతపురం నుండి వెలువడలేకపోయిన సాహిత్య త్రైమాసపత్రికకు శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర 3-1-1985 న రాసినది. బాసాని సుదర్శనరెడ్డిగారి సంపాదకత్వంలో హైదరాబాదు నుండి వెలువడిన ‘తరుణ’ మాస పత్రికలో 1972 ప్రాంతంలో అచ్చయినది రెండో వ్యాసం. ఈ రెండు వ్యాసాలను అభిరుచి తెలుగు సాంస్కృతిక వేదిక ద్వారా పుస్తక రూపంగా వెలువరించడానికి శ్రీమాన్ తిరుమల రామచంద్ర గారికి ‘అభిరుచి’ కృతజ్ఞతలు.

ఈ పుస్తకం వెలువడటానికి ఆండదండలు అందించిన శ్రీయుతులు కె. సుబ్రమణ్యం, వై. వి. వేంకటేశ్వరరావు, హెచ్. పి. రంగరాజ్, బి. సి. వెంకటరెడ్డి, జి. అహిరాజ్, వి. రామ నరసింహారెడ్డి, యస్. కృష్ణమూర్తి, శ్రీమతి పాలగుమ్మి అన్న పూర్ణ, నరసింహులు, పి. ఎస్. శర్మ, వై. ప్రకాశరావు మొదలైన సాహిత్య ప్రేయులకు అభిరుచి అభివందనలు.

పుస్తక ప్రచురణ పర్యవేక్షణ బాధ్యత వహించిన సాహితీ మిత్రులు ‘శ్రీవిరించి’గారికి, అందంగా అచ్చుపని నిర్వహించిన ‘వెల్ డన్ ప్రెస్’ వారికి ‘అభిరుచి’ హృత్పూర్వక కృతజ్ఞతలు సమర్పిస్తున్నది.

20-11-86 }
బెంగుళూరు }

ఘట్టమరాజు
అభిరుచి సంచాలకుడు

సింహావలోకం

నాకు నావృత్తి అయిన పత్రికారచనలో అపార గౌరవం ఉంది. నేను పొట్ట నింపుకోడం కోసం పత్రికా రచనా వృత్తిలో చేర లేదు. చూ పెద్దలు పెద్ద ధనవంతులు కాకపోయినా, కూటికి గుడ్డకు తక్కువయిన వారేం కారు. కనుక జీవిక కోసం నొకరి చేయవలసిన అవసరమేమీ లేదు.

పత్రికారచన స్వాతంత్ర్య సంసిద్ధికి ముందు స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో భాగం. దానికి కారణం స్వాతంత్ర్యోద్యమ నాయకులు పలువురు పత్రికారచయితలూ, పత్రికా సంపాదకులూ కావడమే. 1850 నుంచి మేము స్వాతంత్ర్య సమరయోధులం గనుక, నేనూ స్వాతంత్ర్య సమరంలో పాల్గొని, కారాగారవాస శిక్ష అనుభవించిన వాడిని గనుక పత్రికారచన వైపు మొగ్గాను.

స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రసక్తి వచ్చింది గనుక చూ పూర్వుల సంగతి కొంత ప్రస్తావించడం అనుచితం కాదనుకుంటాను. చూ పూర్వుల నివాసం అనంతపురంజిల్లా తాడిమిరి సంస్థానం. తాడిమిరి సంస్థానాధీశులు వ్యాధులు. విజయనగర సార్వభౌములకు సైన్యం సమకూర్చడం వారి ప్రధాన బాధ్యత. విజయనగర సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తి పిదప తక్కిన చిన్న చిన్న సంస్థానాధీశుల లాగే ఈ సంస్థానాధీశులూ స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకొన్నారు. వారికి చూ పూర్వులు గురువులు. నాకు ముందు ఏడవతరం వారయిన తాడిమిరి కృష్ణచూ చార్యులు పరకాలమతం పీఠాధిపతిగా శ్రీనివాస బ్రహ్మతంత్ర పరకాల మహాదేశికులనే నామధేయంతో వెలిశారు. శ్రీనివాస బ్రహ్మ

తంత్ర పరకాలస్వామి పూర్వాశ్రమంలో తాలవట కృష్ణచూచార్య నామధేయంతో 'కృష్ణరాజ విజయః' అనే ఐదు సర్గల సంస్కృత కావ్యాన్ని కూడ రచించారు. ఇది టిప్పు సుల్తానుతో పోరాడిన మైసూరు పాలకుడు ముమ్మడి కృష్ణరాయల చరిత్ర ఇతివృత్తంగా గలది. చూ ముత్తాత రాచూచార్యులు సిపాయి పితురి అనబడే ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సమరానికి ముందే శాడిమర్రి సంస్థానాధీశులను ప్రోత్సహించి కుంభిణీ పరిపాలనతో పోరాడిన వీరుడు. శాడిమర్రి సంస్థానం బ్రిటిష్ వారిని ఎదిరించి దాదాపు వారంపాటు స్వతంత్రంగా మనగలిగింది. తర్వాత సంస్థానాధీశులను బ్రిటిష్ సైనికులు నామరూపాలు లేకుండా చేశారు. సంస్థానం కూలిపోయి నందున, చూ ప్రప్రితామహాలు పరమపదించినందున, చూ తాత గారైన నరసింహాచార్యులు తమ మేనచూమ ప్రబంధం శ్రీనివాసాచార్యుల గ్రాహానికి—బళ్ళారి జిల్లా, హొసపేట తాలూకా కమలా పురం గ్రాహానికి—అతి బాల్యంలోనే వచ్చారు. ఆయన కాంగ్రెస్ వాది. దాదాపు కాంగ్రెస్ పుట్టినప్పటి నుంచీ అభిమాని. పెక్కు కాంగ్రెస్ మహాసభలకు కూడ వెళ్ళారు. నా చిన్నతనంలో చూ యింట ఆరేడు రకాల రాట్నాలు పనిచేసేవి.

మన పత్రికారచన కూడ స్వాతంత్ర్యోద్యమంతో అభివృద్ధి చెందింది. కనుక దానిలో భాగమయింది. స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి పత్రికలు—ముఖ్యంగా తెలుగు పత్రికలు చేసిన సేవ అసదృశం, అపారం. స్వాతంత్ర్యోద్యమ వంశంలో, స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో పుట్టిన నేను తక్కిన ఉద్యోగాలు చూని పత్రికారచనను స్వీకరించడం సహజం. అప్పటి ఉమ్మడి మద్రాసు మంత్రులు శ్రీ నాగనగౌడ, శ్రీ హాలహర్వి సీతారామరెడ్డి చూకు శిష్యులు. వారు చూ తాతగారి

దర్శనానికి వచ్చినప్పు డంతా కొన్ని ఉద్యోగాలిస్తామని అన్నారు, నాకుదేశాటన చేయటం, పత్రికలో పనిచేయడం ఇష్టమని వారి సాహాయ్యాన్ని నిరాకరించారు మా తాతగారు.

నా పత్రికారచనాభిరుచికి మరొక కారణం చూ పినతండ్రి శ్రీ శ్రీనివాస తాతాచార్యులు. నేను పెద్దవాడయ్యేవరకు చూడి ఉమ్మడి కుటుంబం. చూ తండ్రిగారు శ్రీ శేషాచార్యులకు రసవాదం. మంత్రతంత్రాలు, తీర్థయాత్రలలో అభిరుచి. చూ పినతండ్రికి సాహిత్య చరిత్ర, జ్యోతిషాలలో, రచనలలో మంచి అభిరుచి ఉండేది. దినపత్రికలే కాక 'శారద' 'భారతి' వంటి పత్రికలు కూడ ఆయన తెప్పించేవారు. పొరుగున తుంగభద్రకు ఆవల ఉన్న అనేగొంది సంస్థానం ఆస్థానంలో ఉన్న శ్రీ పానుగంటి నరసింహ రావుగారు అందరికీ ప్రోత్సాహకులుగా ఉండేవారు.

నేను సంస్కృతంలో కవిత చెప్పేవాడిని. తెలుగులో పద్య రచన చేయలేదు. కాని, ఒక చిన్న ప్రేమలోపడి ఆటవెలదిలో ఖండ కావ్యం వ్రాసి 'భారతి'కి పంపాను. అది వెంటనే తిరిగి వచ్చింది— నా భగ్నప్రేమ లాగ. నా తొలి వ్యాసం 'ఎసగు పొసగు' వాటిలో అరసున్న ఉందా లేదా అనే చర్చ. 1935-36 లో 'భారతి'లో ప్రచురితమయింది. ఆ రోజుల్లో 'భారతి'లో రచన పడడం గౌరవ డాక్టరేటు పట్టం రావడం వంటిది.

పత్రికలో పనిచేసే వారికే రచనలు చేసే అవకాశం ఉంటుందనే భ్రాంతితో పత్రికలో చేరడానికి నిశ్చయించి, కాన్పూరు నుంచి వెలువడే 'డెయిలీ పుల్లెగ్రాఫ్' అంగ్ల దినపత్రికలో 1943 లో కాబోలు చేరాను. ఆ పత్రికలో నా తొలి ప్రత్యేక వార్త రామాల సాంకృత్యాయన్ గారి ప్రసంగం. అనాడు నేను మహదానందం

పొందాను. నిజానికి ఆ వార్త రాహుల్ జీదే అని అనాలి. నేను రిపోర్టు వ్రాసి (ఆంగ్లంలో) ఆయనకు చూపాను—పొరపాట్లు రాకూడదనే దృష్టితో. ఆయన 'మీరు ఈ రంగానికి కొత్త. ఇలా వుండాలి' అంటూ వడపోసి ఇచ్చారు. అదొక గొప్ప వ్యక్తిత్వం.

ఆంగ్ల పత్రికలో పనిచేయడం కన్నా తెలుగు పత్రికల్లో పనియడం మంచిది. ఆంగ్లమొక సముద్రం. తెలుగు పత్రికారంగం పరిమితం గనుక, నీకు ఎక్కువ అభివృద్ధి చెందడానికి అవకాశం ఉంటుంది—అని చూ తండ్రిగారు సలహా ఇచ్చారు. ఆయన సలహా సమంజసమనుకుని అనంతపురానికి తిరిగి వచ్చి, హైదరాబాద్ నుంచి వెలువడుతున్న 'డెక్కన్ క్రానికల్' ఆంగ్ల దిన పత్రికకు అనుబంధమైన 'తెలంగాణ పత్రిక'లో ఉపసంపాదకుడుగా చేరాను. మాడపాటి హనుమంతరావుగారు 'తెలంగాణా'కు సంపాదకీయం వ్రాసేవారు.

ఆ రెండు పత్రికలకు సంపాదకులు బుక్కపట్నం రాఘానుజాచార్యులుగారు. ఆయన 'డెక్కన్ క్రానికల్స్'లో 'చార్మినార్ గాసిప్' అనే హాస్యశీర్షిక వ్రాసేవారు. అప్పుడు తెలంగాణా పత్రిక భాష గ్రాంథికం. 'తెలంగాణా'కు డిప్యూటీ సంపాదకులు శ్రీ విశ్వనాథ వేంకటేశ్వరులుగారు. ఆయన అన్నిటా విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారంతటివారు. ఆయనతో పనిచేయడం ఎంతో ఆహ్లాదకరంగా ఉండేది.

ఆ రోజుల్లో నిజాం నవాబుగారి పెద్దకోడలు నీలోఫర్ బేగం గారు వీదో ఉత్సవాన్ని ప్రారంభించారు. రాజరికం కాలం గదా. ప్రబంధయుగాల వైభవంతో ఉత్సవం జరిగింది. నేను ఆ శైలిలోనే వార్త ఇచ్చాను. ప్రచురితమయింది. మర్నాడు సంపాదకులు

బి. ఆర్. చారిగారు పిలిచారు. “ఏం సార్ ! మనది పత్రికా లేక ప్రబంధమా ?” అనడిగారు. “పత్రికే” అన్నాను. “మరి మీరు ప్రబంధవచన ఫక్కిలో వార్తలు వ్రాస్తే చదివే వారెవరు—మీరూ నేనూ మినహా ? మనదేశంలో అక్షరాస్యత ఎంత ? నిజాం రాష్ట్రంలో ఎంత ? అంతలో ఉరుదూ ప్రాబల్యం గల తెలంగాణాలో తెలుగు అక్షరాస్యత ఎంత ? కనుక సరళ గ్రాంథికం వ్రాయండి.” అన్నారు. “పాండిత్యం కాదు కావలసింది; సరళత, పఠనీయత కావాలి” అన్నారు.

తర్వాత హైదరాబాద్ నుంచే వెలువడే ‘మీజాన్’ తెలుగు దిన పత్రికలో చేరాను. దానికి సంపాదకులు అడివి బాపిరాజుగారు. ఆయన మహా సరళులు. ఎవరి అభిరుచులకు తగినట్టు వారు అభివృద్ధి పొందడానికి ఆయన అవకాశ మిచ్చారు.

‘మీజాన్’ చేరిన కొత్తలో నల్లగొండ జిల్లాలోని ఒక గ్రామంలో ఒక హరిజన ఉపాధ్యాయునిని బావినీళ్ళు ముట్టుకోనివ్వలేదు. ఆమె అక్కడ ఉండలేక మరొక చోటికి బదిలీచేసుకుంది. అప్పుడు నేను ఆ వార్తకు పెట్టిన శీర్షిక అక్కడివారి ప్రశంసలు పొందింది. శీర్షిక ఇది : బడిపంతులమ్మకు బావినీళ్ళ నిషేధం—మూన్నాళ్ళ తర్వాత మరొకచోటికి చూర్పు.

శాతోటి ఉద్యోగులు నిరుపయోగమని బుట్టదాఖలు చేసిన వ్యాసాను, కథలను తీసి, సవరించి బాపిరాజుగారి ఆనుమతితో ప్రకటించే వాడిని. అప్పటి ఆంధ్రమహాసభ కార్యకర్తలు పలువురు ఆ విధంగా రచయిత లయ్యారు. అలాటి వారిలో ఆవుల పిచ్చయ్య ఒకరు. ఆయన ‘చప్రాసీ ఆత్మకథ’ అని ఒక హాస్యఖండిక పంపారు. అది ఎందుకో చెత్తబుట్టలో పడిపోయింది. అతడు వృత్తిలో

చప్రాసీ. తన అనుభవాలను ముడిముడిగా చెప్పాడు. దేనికోసమో బుట్టలో వెదుకుతూంటే అది చిక్కింది. హెడ్డింగ్ బాగుంది కదా అని చదివాను. నాకు నచ్చింది. సవరించాను. పత్రికలో పడింది—బాపి రాజుగారు చూచిన మీదట. ఆవుల పిచ్చయ్య, అతని మిత్రులు తర్వాత పుంఖాను పుంఖంగ రచనలు పంపారు. ‘తెలుగు మీజాన్’ అప్పటి వామపక్ష ఆంధ్రమహాసభను సమర్థించింది గనుక మీజాన్, మీజాన్ లో పనిచేసిన నేనూ, శ్రీనివాస చక్రవర్తి, రాంభట్ల కృష్ణమూర్తి, నాటి కార్యకర్తలైన నేటి నాయకులకు ‘యాద్’ వస్తుంటాము.

మీజాన్ పత్రిక ఎ. సి. గార్డెన్ లో చిన్న గుట్టమీద ఉండేది. మధ్యాహ్నం ఫలాహార సమయంలో సంపాదక వర్గమంతా కార్యాలయం పక్కన బయలులో వున్న వేపచెట్టు కింద చేరేది. అక్కడ ఇంటినుంచి తెచ్చిన పదార్థాలను ఉమ్మడిగా కలబోసి తినే వారం. చర్చలు తీవ్రంగా జరిగేవి. సంపాదక వర్గంలో కోపం ఎక్కువగా వున్నవాణ్ణి నేనే. కనుక చర్చ ఒకొక్కప్పుడు ఘాటుగాను సాగేది.

ఒకచూరు తల్లావజ్జుల శివశంకరశాస్త్రిగారు చూ కార్యాలయానికి వచ్చారు. “ఏమిటోయ్ బాపిరాజూ! నీ స్టాపులో తీవ్రవాదులు, అతి తీవ్రవాదులు చాలమంది ఉన్నారు.” అని అక్షేపించారు. “‘మీజాన్’ సంపాదకవర్గం ఒక వీణ. ఒకొక్క తీగ ఒకొక్క స్వరం పలుకుతుంది. అన్నీ ఉంటేనే వీణ. ఒకే స్వరం పలికితే అది మరొకటవుతుంది” అని బాపిరాజుగారు సమాధానమిచ్చారు.

ఒక జాగీర్దారీలో జరిగిన రైతు కార్మికోద్యమంలో కొమరయ్య అనే ఒక రైతు కాల్పులకుగురయి మరణించాడు-

‘మీజాన్’ ఆ సందర్భంలో ప్రత్యేక సంచిక ప్రచురించింది. ఆ సంచిక నా ప్రోత్సాహంతో వచ్చింది. “కొమరయ్య రక్తంతో రెండు రాష్ట్రీయ రచనలు” అనే శీర్షిక ఇంకా నాకు మరపురాదు. ‘రాష్ట్రీయ’ అనే దానిని నేటి హిందీవారిలాగ జాతీయ అనే అర్థంలో వాడాము. ఆ ప్రత్యేక సంచిక నాటి కాంగ్రెస్ జాగీర్దార్ పెద్దలకు కన్నెర అయింది. పై వరకు ఫిర్యాదు వెళ్ళింది. పత్రికా యజమాని గులాం మహమ్మద్ కలకత్తావాలా గారు సమర్థించుకొన్నారు. ఆయన ఖాన్ బహదూర్ అహమద్ అల్లావుద్దీన్ జామాత కావడం వల్ల సంచలనం చల్లారింది. మీజాన్ తెలుగు జాతీయ దృక్పథంతో, మీజాన్ ఉరుదూ ముస్లింలీగ్ దృక్పథంతో, మీజాన్ ఇంగ్లీష్ కేవలం నిజాం అనుకూల దృక్పథంతో నడిచేవి.

నేను ‘మీజాన్’ వదిలినప్పుడు మిత్రులు బి. సి. కామరాజు గారు ‘వేపచెట్టు నవ్వింది’ అనే వ్యాసంతో వీడ్కోలిచ్చారు.

‘మీజాన్’ నిజాం రాష్ట్రంలోని ప్రజా ప్రతినిధి అయిన ఆంధ్ర మహాసభను సమర్థించింది. మంచిపని చేశామనే సంతృప్తి నాకింకా ఉంది.

స్వాతంత్ర్య సంసిద్ధికి నాలుగయిదు నెలలకు ముందు మద్రాసు నుంచి వెలువడే ‘ఆంధ్రప్రభ’లో చేరాను. అప్పుడు ‘ఆంధ్రప్రభ’ అనన్య సామాన్య ప్రచారం గల దిన పత్రిక. నేను తక్కిన వార్తలతోపాటు ఆదివారం సారస్వతానుబంధం కూడ నిర్వహించేవాడిని. పుస్తక సమీక్షను ప్రత్యేక రీతిలో నిర్వహించాను. వారం వారం పుస్తక సమీక్ష మూడు నాలుగు కాలాలకు తగ్గకుండా ఉండేది. సృజనాత్మక రచనలను సానుభూతితో చూడడం, పరిశోధనాత్మక రచనలను కరకుగా సమీక్షించడం నా విధానం. ఆ విధంగా ‘ఆంధ్ర

ప్రభు'లో నా తొలి గ్రంథ సమీక్ష గంటిజోగి సోమయాజిగారి 'తెలుగు భాషావికాసం' పై ప్రచురితమైంది. దానివల్ల ఆయనకు కలిగిన కోపం రావణకాష్టంలా నేటికీ మండుతూనే వుంది. గ్రంథ సమీక్షలవల్ల నాకు పలువురు పరోక్ష శత్రులయ్యారనే చెప్పాలి. మన వారికి విమర్శను సహించే గుణం ఇంకా అలవడలేదు. గుణ దోష విమర్శ లేక తాళం వేసే సమీక్ష మరి ఎందుకు ?

అప్పటి 'ఆంధ్రప్రభ' సంపాదకులు నార్ల వేంకటేశ్వరరావు గారు తమ సంపాదక వర్గంలోని వారంతా ఏదో ఒక విషయంలో దిట్టలయి ఉండాలని భావించేవారు. తదనుగుణంగానే ప్రోత్సహించే వారు. అందువల్ల అందరం అవకాశం కలిగినప్పుడల్లా వ్రాసేవారం. నేను భాషాచరిత్ర, లిపి, పురాతత్త్వాలలో కొంత పరిచయం పొందాను. 'ఆంధ్రప్రభ' విధానం నిర్భయంగా తన అభిప్రాయాలు తెలుపడం, నిష్పక్షపాతంగా అన్ని వార్తలూ ప్రచురించడం గనుక సంపాదకవర్గ స్వభావమూ అదే అయింది.

అవి కమ్యూనిస్టులను పోలీసులు వేటాడుతున్న దినాలు. ఒక చూరు వెల్లూరు జెయిలునుంచి శ్రీమతి సూర్యావతి అనే కమ్యూనిస్టు ప్రముఖురాలు పెరోలుపై విడుదలయి వచ్చారు. ఆమె పైక్రాప్ట్స్ రోడ్డు పడమటి చివరన బస్సుకోసం వేచివున్నారు. ఆరోజు ఆఫీసుకు వెళ్ళుతూ బస్సుస్టాపు వద్ద వేచివున్న సూర్యావతిగారిని జెయిలునుంచి ఎలా వచ్చారా అన్న ఆశ్చర్యంతో పలకరించాను. ఆమె చేతిలో మసిపూసిన కాయితం పొట్టం వుంది. అదేమిటి అనడిగాను. నా ప్రశ్నకు ఆమె కూడ ఆశ్చర్యపడి, ఇదేమిటి? ఇదెలా వచ్చింది నా చేతిలోకి? అనుకుంటూ పొట్టం విప్పారు. అది జెయిలులో సెన్సార్ చేసిన ఆంధ్రప్రభ దినపత్రిక ప్రతి. ఎలాగో ప్రపంచం చూచింది.

నేనూ ఆశ్చర్యపోయాను. దానిలో వ్యాపార ప్రకటనలు, వివాహాలు తప్ప తక్కిన వార్తలన్నిటికీ తారు చారలున్నాయి. సంపాదకీయానికి కూడ ఈ దుర్గతి తప్పలేదు. జేయిలు అధికారులు అలాటి వాటిని వెలుపలికి రానివ్వరు. కాని పొరపాటున వచ్చింది.

నాకు వెంటనే ఒక ఆలోచన తట్టింది. ఆ పత్రికను బ్లాకు చేసి పత్రికలో ప్రకటిస్తే పెద్ద సంచలనం! ‘ఆంధ్రప్రభ’ వంటి జాతీయ పత్రికను ఆ విధంగా సెన్సార్ చేయనక్కరలేదు. వెంటనే సూర్యావతిగారిని పక్క వీధిలో వున్న నార్లగారి ఇంటికి నడిపించాను—నా అభిప్రాయం వివరించి. ఆమె సహకరించారు. నార్లగారు ఆ పత్రిక చూచి తన దేహంపై కొరడా చారికలు పడ్డట్టుగా బాధపడ్డారు. ఆనాడు దానిని అరపేజీ వెడల్పు బ్లాకు చేయించి ప్రచురించడమే కాక సంపాదకీయం కూడ వ్రాశారు.

అది రాజాజీ రాజ్యం. మరుసటి దినమే ఆయన కార్యదర్శి నుంచి సమాధానం వచ్చింది. ఆనాటి నుంచే ‘ఆంధ్రప్రభ’ మున్నగు పత్రికలను జేయిలులో సెన్సారు లేకుండా ఇచ్చే ఏర్పాటు జరిగింది.

అన్ని పత్రికలను మించి మంచి వార్త ఇచ్చే అపూర్వావకాశం హఠాత్తుగా కలిగింది. అదొక వైయక్తిక విజయం. అప్పటి రాష్ట్రపతి డాక్టర్ రాధాకృష్ణన్ గారు భద్రాచలంలో రామదాసు ధ్యానమందిరం ప్రారంభోత్సవం జరిపారు. భారత రాజధానినుంచి కూడ ఆయన వెంట పలువురు పత్రికా ప్రతినిధులూ వచ్చారు—స్పెషల్ కవరేజీకి. నేను ప్రత్యేకంగా ‘ఆంధ్రప్రభ’ పజన వెళ్ళాను. రాధాకృష్ణన్ గారు ఆంగ్లంలో ప్రసంగం ప్రారంభించారు. ఎవరో అనువాదానికి నిలుచున్నారు. రెండు వాక్యాల తెలుగు అనువాదం విన్నారు ఆయన. నచ్చలేదు. “ఆచార్య స్వాములు ఏమన్నారంటే....” అంటూ

ఆయన తెలుగులో ప్రసంగం ప్రారంభించారు. శ్రోతల కరతాళ ధ్వనులతో ధ్యానమందిరం ప్రతి ధ్వనించింది. నేను గీతా బ్రహ్మ సూత్రాదుల ఉద్ధరణలతోపాటు తూ చ తప్పక కవర్ చేశాను.. దేశంలో మరే పత్రికా ప్రచురించనంత వివరంగా, సమగ్రంగా, అద్భుతంగా వచ్చింది 'ఆంధ్రప్రభ'లో ప్రసంగం. కొంచెం గర్వంగా ఫీలయ్యాను.

'ఆంధ్రప్రభ' వారపత్రికలో ఉన్నప్పుడు నుడినానుడి, మరపురాని మనీషి, తెలుగు తల్లి శీర్షికలు పాఠకులను బాగా ఆకర్షించాయి. మొదటివి రెండూ పుస్తకాలుగా వచ్చాయి.

'ఆంధ్రప్రభ' శీర్షికలకు మురిసిపోతున్న సమయంలో చూ అమ్మ జానకమ్మగారు ఒక చక్కని చలోక్తి విసిరారు. "ఏమిటిరా, నీవూ మీ పత్రికా? గ్రామీణ మహిళలకు పరపతి సౌకర్యాలు - ప్రభుత్వ సహాయం-ఏమిటిరా నా మొహం? పరపతి సౌకర్యం వాళ్ళే కలిగించుకుంటారు, దానికి ప్రభుత్వ సహాయం కూడానా?-" అని గద్దించారు. నేను తెల్లబోయాను. నా కెప్పుడూ దీనిలో అపార్థం తోచలేదు. ఈమెకు తోచింది. బూతు, అపార్థం లేని శీర్షికలు వుండాలనే సంగతి ఆమె ఆక్షేపణవల్ల గ్రహించాను.. 'పరపతి' అనే పదం 'పారుపత్తెం' నుంచి వచ్చిందమ్మా!" అన్నాను. దేని నుంచి వచ్చినా అపార్థం కలిగించేది ఏదైనా నిజమైన అర్థాన్ని పాడు చేస్తుందని ఆమె వాదం.

'ఆంధ్రప్రభ'లో వున్నప్పుడే, పరిశోధనకే అంకితమై, 'పరిశోధన' అనే ద్వీచాసపత్రికను సంపాదకుడిగా నిర్వహించాను. సంయుక్త సంపాదకుడు మిత్రుడు తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్య. పాపం! అకాలంలో మృత్యువు వాత పడ్డాడు.

వ్యాపార ప్రకటనలు ఉండరాదు. అట్టను కూడ ఖాళీగా వదలరాదు. కవితను, కథను ప్రచురించరాదు—అనే ధ్యేయంతో దీనిని అసిథారా వ్రతంగా నడిపి—ఆంధ్రనాటక పితామహ, ప్రభాకర, సోమనాథ, గురుజాడ, బుద్ధ—అనే ఐదు ప్రత్యేక సంచికలను కూడ ప్రచురించాను. ‘పరిశోధన’ చాల జనప్రియమై మూడేళ్లు నడిచింది.

‘ఆంధ్రప్రభ’ వారపత్రికలో ‘మరపురాని మనీషి’ స్కెచ్లు వ్రాయడానికి ఫోటోగ్రాఫరు నీలంరాజు మురళీధర్ గారితోపాటు ఎందరో మహానుభావుల్ని కలుసుకున్నాను. రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, కాళీ కృష్ణాచార్యులు, తుమ్మల సీతారామమూర్తి వంటి పెద్దల వినయ సంపద, చరిత్ర నైర్మల్యం, పాండిత్య పారమ్యంతో పరిచయం కలిగిన తర్వాత జ్వర ఇవ మదో మే వ్యస గతః.

‘భారతి’ని నిర్వహించాను. ‘భారతి’లో వ్యాసం పడడమే గొప్ప అయిన నాకు నిర్వాహకుడు కావడం ఎంత భాగ్యం అని పించింది. చాల పొంగిపోయాను. దానిలో రకరకాల చూరు పేర్లతో ఎన్నో రచనలు చేశాను. తెలుగు పత్రికా ప్రపంచంలో నాకున్నన్ని చూరుపేర్లు మరెవ్వరికీ లేవు. నిజమైన పేరుతో సాహితీ సుగతుని స్వగతం, తాతాచార్య పేరుతో వ్యంగ్య రచనలు, పేరు లేక మనవి మాటలు, చంద్ర, రా.చ, తి.రా, రా.తి ఆచార్య, పరిశీలక, పరిశోధక, సంచారక మున్నగు దావాపు 20 పేర్లతో కలగూరగంప, సమీక్షలు, రాశికీయ వ్యాసాలు వ్రాశాను. అలసట ఎరుగక వ్రాశాను విసుగు లేక వ్రాశాను. ఆ సమయంలో ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రికలో ‘తెలుగు వెలుగు’ శీర్షికకూ వ్రాసే వాడిని.

“తెలుగు వెలుగు”లలో 60 శాతం నా రచనలు, 20 శాతం సంపాదకులు శివలెంక శంభుప్రసాద్ గారివి; తక్కిన 20 శాతం ఇతరులవి. ఆ శీర్షిక కూడ పాఠకులలో చాలా ఆసక్తి రేకెత్తించింది.

శంభుప్రసాద్ గారు గొప్ప చదువరి. విషణ్ణిలో ఏ మంచి పుస్తకం వచ్చినా వెంటనే కొని చదివేవారు. నాకు చదువుమనిరోజు కొక పుస్తకం ఇచ్చేవారు. నేను మంద పాఠకుణ్ణి. ఆయన వేగాన్ని అందుకోలేకపోయే వాణ్ణి. ఆయన సంపాదక పర్గంలోని ఆయాశాఖల నిర్వాహకులను ఇంటికి చర్చలకు పిలిచేవారు. ‘కడి చూడసేయు’ భోజనం పెట్టేవారు. ఆయనకు బాగా భోజనం చేసే వాళ్ళను చూస్తే చాల ఆనందం. కొనరి కొనరి తినిపించేవారు. నేను తిండిపోతునని వేరే చెప్పాల్సా? ఆయన పదునైన వ్యంగ్యం, మూర్ఛరాని పదప్రయోగం, రాజకీయ పాండిత్యం అననుకర ణీయాలు.

రాష్ట్రపతి ఎన్నికలు జరుగుతున్నాయి. గిరిగారు గెలుస్తారా? సంజీవరెడ్డిగారు గెలుస్తారా?—అనే చర్చ సాగింది పత్రికా కార్యాలయంలో. అందరూ ఆసక్తితో ఉన్నారు. “గిరిగారు గెలుస్తారండీ” అని వోటింగ్ సరళినిబట్టి చెప్పాను. శంభుప్రసాద్ గారు సంజీవరెడ్డి గారు గెలుస్తారన్నారు. నేను రాష్ట్రాల వారీగా, రాష్ట్రాలలోని ముఠాల వారీగా లెక్కలువేసి చెప్పాను. గిరిగారు గెలిచారు. నా అంచనాలు నిజమయ్యాయి.

‘ఆంధ్రపత్రిక’లో వున్నప్పుడు స్పెషల్ కరెస్పాండెంటుగా చివరిసారిగా కవర్ చేసిన మహాసభ—నెల్లూరులో జరిగిన అఖిల భారత స్వతంత్ర పార్టీ మహాసభ. రాజాజీ, దండేకర్ మున్నగు అఖిలభారత నాయకులు వచ్చారు. నా కవరేజి బెజవాడ రామ చంద్రారెడ్డిగారు మున్నగు వారి మన్ననలు పొందింది.

‘ఆంధ్రపత్రిక’ నుంచి రిటైరయిన తర్వాత కొంతకాలం. ‘ఆంధ్రభూమి’లో పనిచేసినప్పుడు పలువురు చిత్రకార మిత్రుల స్నేహానుభావాలు వ్రాశాను. అవన్నీ చాల జనప్రియాలయ్యాయి.

ప్రస్తుతం ‘ఆంధ్రసచిత్ర వారపత్రిక’లో హైదరాబాద్ నోట్ బుక్ అనే శీర్షిక క్రింద పలువురు పెద్దల గురించి వ్రాస్తున్నాను. ‘పల్లకి’ వారపత్రికలో హాలుని గాథా సప్తశతిలోని గాథల ఇతివృత్తం ఆధారంగా, అప్పటి గ్రామీణ శృంగారం భూమికగా ఊహలేఖనీ చిత్రాలు చిత్రిస్తున్నాను. వీటిని యువకులు విరగబడి చూస్తున్నారు.

నాలుగు దశాబ్దాల పత్రికారచనా జీవితం తర్వాత 1975 లో హిందుస్తాన్ సమాచార్ సంస్థవారు తమ సంస్థ రజతోత్సవ సందర్భంలో నన్ను ప్రముఖ పత్రికా రచయితగా సమ్మానించి నపుడు, కలకత్తా నాగరీ ప్రచారిణీ సభవారు, తొలి హిందీ వార పత్రిక ‘ఉదంత మార్తాండ’ 150 వ జయంతిలో దేశంలోని 150 ప్రముఖ పత్రికారచయితలతోపాటు నన్నూ ‘పత్రకార శిరోమణి’ బిరుదంతో గౌరవించినపుడు ఎంతో హాయి అనుభవించాను; వృత్తికి, సేవకు తగిన బిరుదు అని నిస్సంకోచంగా, పత్రికా సరస్వతి అనుగ్రహంగా స్వీకరించాను. కాని, కాశీ విద్వత్పరిషత్తు వారు మిత్రుడు, మహా విద్వాంసుడు, అభినవ బిల్వణుడు కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రితో పాటు, మిత్రుడు దమ్మాలపాటి శేషగిరిరావుతోపాటు, తక్కిన పండిత శేఖరులతోపాటు నాకూ ‘మహా మహాపాధ్యాయ’ బిరుదం ఇచ్చినప్పుడు సిగ్గుతో తలవంచుకున్నాను—అర్హుణ్ణి కానని; నా వృత్తికి సంబంధించిన బిరుదం ఇవ్వండి పుచ్చుకుంటానన్నాను. వారు వినలేదు. ‘పత్రకార శిరోమణి’ బిరుదాన్ని ఎంత గట్టిగా చెప్పకోగలనో, ‘మహా మహాపాధ్యాయ’ బిరుదాన్ని అంత గట్టిగా చెప్పకో

తేని స్థితిలో ఉన్నాను. జ్ఞానార్జనకు మరణం వరకు వ్యవధి ఉంది. గనుక అంతలోగా ఆ బిరుదధారణకు అర్హత కలిగించుకోవాలి.

పత్రికారచయితగా నాకు రాష్ట్రంలోను, అన్య రాష్ట్రాలలోను వివిధరంగాల ప్రముఖులతో పరిచయం ఉంది. ఆ పరిచయాన్ని నేను ఎప్పుడూ స్వార్థానికి వినియోగించుకోలేదు. ఏ ప్రలోభానికి లోబడలేదు.

పత్రికారచనలో అంగంగా పెక్కు పుస్తకాలు వివిధ విషయాలపై వ్రాశాను. వందలకొలది వ్యాసాలు వ్రాశాను. వందల కొలది పుస్తకాలు సమీక్షించాను. భాషా, లిపి, పురాతత్వజ్ఞుడుగా, సాహిత్య, చరిత్ర విమర్శకుడుగా కొంత పేరూ పొందాను. కాని నేను విద్వాంసుణ్ణి కాను; విద్యార్థినే, జిజ్ఞాసువునే. నేను చేసినదంతా పత్రికారచన బై ప్రాడక్ట్. కనుక ఆ మహాదేవి పత్రికా సరస్వతికి ప్రణామాలు అర్పిస్తున్నాను.

*

నాకు నచ్చిన గ్రంథాలూ—రచయితలూ

నేను అవారాను. దేశం తిరగడమే వృత్తి అయినట్టుగా కన్యా కుమారినుంచి కాశ్మీరం దాక, క్వెట్టా నుంచి కలకత్తా దాక పెక్కెళ్ళ పాటు తిరిగిన వాడిని; ప్రతి రాష్ట్రంలోను మహామేధావులను దర్శించిన వాడిని. రాజ్యాంగం పేర్కొన్న భాషలన్నీ నాకు వచ్చునంటూ, నేనొక మహావిద్వాంసుణ్ణింటూ పుస్తకాలు ఏకరువు పెట్టడం నాకు ఉచితమూ కాదు; మీకు రుచికరమూ కాదు. కనుక నన్ను కదిలించిన, విదిలించిన పుస్తకాలను రచయితలను నేనై కదలింపబోతే కదలని మెదలని కవితె కట్టలను గురించి రెండు చూటలు చెబుతాను. అవి ఏ దశలో ఎంతవరకూ నాతో సహవాసం చేశాయో, ఎందుకు నన్ను వదలాయో కూడ చెబుతాను ప్రకారాంతరంగా.

నాకు చిన్నప్పుడు చాలా నత్తి. నోరు విప్పడమంటేనే తీరని అవమానంగా ఉండేది. అందువల్ల చాలావరకు లోలోపలే పునఃపాకం చేసుకొనేవాడిని; మన్ కీ లడ్డూ ఆరగిస్తూ ఉండేవాడిని. దీనికి మా వంశ ప్రతిష్ఠకూడ తోడయింది; పరిసర హంపీ విజయ నగరం శిథిలాలు నా మౌనానికి, అంతర్ముఖిత్యానికి సహాయ పడ్డాయనుకుంటాను. ఎలిమెంటరీ స్కూలులో నేను ఏ చూత్రం అల్లరి చేసినా “స్వామీ, మనది గురువుల వంశం, తగని పని చేయరాదు” అని మందలించేవారు పంతులు సాతాని లక్ష్మయ్యగారు. ఆరడుగుల సమున్నత శరీరం, తెల్లటి దుస్తులు, ఏడుకొండలవాని తిరునామంతో పోటీపడే ఉర్ధ్వపుండ్రమూ, పిల్లలను పల్లెత్తు మాటయినా అనని పరమ కారుణికత్వమూ. ఆయనంటే చూకందరికీ గురి. ఇక నా

ఆవేదనలు వెళ్ళబోనుకొనడానికి ఏకైక స్థానం చూ అమ్మ జానకమ్మ.. ఆమె నాకు శాంతిని స్తోత్రాల్లో కలిగించిందనవచ్చు. విశిష్టాద్వైతులకు స్తోత్ర రత్నమయిన ఆశవందార్ స్తోత్రం నాకు అర్థంకాక పోయినా, దాని పదగుంభనం, శయ్యాసౌభాగ్యం రణనాను రణనాలు నన్ను ఆకర్షించాయి, అందులోనూ చూ అమ్మ మధుర కంఠం (ప్రతి వ్యక్తికీ తన తల్లి గొంతు తియ్యగానే ఉంటుందనుకోండి) నా లేత మనస్సులో బాగా హత్తుకుంది.

“ తవామృతస్వందిని పాదపంకజే
నివేశితాత్మ కథమన్య దిచ్ఛతి,
స్థితేరవిందే మకరంద నిర్భరే
మధువ్రతో నేక్షురకం సమీక్షతే; ”

ఓ తండ్రి అమృతం కురిసే నీ పాద కమలాలలో మనసు పెట్టిన మనిషి మరొక వస్తువును ఎలా కోరుతాడయ్యా? మకరందం పొంగి పొర్లే అరవిందం ఉండగా తుమ్మెద అడవి చెరకు కోసం వెంపర లాడుతుందా? అంటారు యామునాచార్యులు.

నాకు సంస్కృత సాహిత్యంపై ఆసక్తి కలిగించిందీ స్తోత్ర సాహిత్యమే. చిన్ననాటినుంచే పెద్దలు సంతచెప్పిన రామానుజుల వారి గద్యత్రయం, వేదాంత దేశికుల వైరాగ్య పంచకాది స్తోత్రాలు సుందర లఘుకావ్యాలే. పాదుకాసహస్రం, లక్ష్మీసహస్రం వంటి వయితే మహాకావ్యాలే....

ఇలా ఉండగా, చూ యింట్లో నన్ను సంస్కృత పాఠశాలకు పంపడచూ, ఇంగ్లీషు మిడిల్ స్కూలుకు పంపడచూ అనే చర్చలు బయలుదేరడం, సంస్కృతవాదులే గెలిచి అనెగొందిలో అంబాళం రామాచార్యుల వారివద్ద సంస్కృత సాహిత్యాభ్యాసానికి నిర్ణయం

కావడం జరిగాయి. ఆయన చంపూ భారతాది కావ్యాల వ్యాఖ్యాత. మైసూరు రాజా స్థానంలో పండితులుగా ఉండి, అనేగొంది రాజా స్థానానికి వచ్చినవారు. దయ, దాక్షిణ్యం, సహృదయత, అనబడే ఆత్మగుణాలు ఏవైతే ఉంటాయని అంటారో అవన్నీ ముద్దకట్టి మూర్తీభవించినవారు. ఆయన మహావ్యాఖ్యాత కావడంవల్ల వ్యాసాలు వ్రాయడం, వివరించడం అనే విషయాలను తెలియ కుండానే నేర్చుకొన్నాననుకుంటాను.

అంతలో రుధిరోద్ధారి పుష్యమాసానికి—1924 జనవరికి — భారతి మాస పత్రిక రంగురంగుల చిత్రాలతో, అబ్బురపరచే అంశాలతో మద్రాసు నుంచి వచ్చింది. దానిలో మొదటి వ్యాసం “శివ కవులు” అన్నది. రచయిత వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు. చదివాను; మరీ చదివాను; ఇంకోసారి చదివాను. అర్థం కాలేదు. మరొక చూరు చదివాను. ఆ వ్యాసం పద్ధతి నా మనస్సులో నాటింది. అది వ్యాసమన్నది కూడా నాకు తెలీదు. విషయం బాగుంది. ఎంత బాగా వివరించారు. తెలుగు చదవనేర్చిన నా వంటి పిల్లలకు కూడా అర్థమయింది కొంతకు కొంత. శాస్త్రిగారి ఒక కల్పనామూర్తీ చూ మనస్సులలో బింబితమయింది ఆ నాటి నుంచే.

తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వర సంస్కృత కళాశాలలో చేరిన తర్వాత వ్యాసరచనపై ఆసక్తి బలమయింది. దానికి కీర్తికాయలు రామకృష్ణ కవిగారూ దోహద కారులనడం నిజం. “కవిత్వమెందు కయ్యా? మనకు వేలకొలది కవులున్నారు. విషయం గ్రహించడం, గ్రహించినది పొంకంగా మనసులో పదిలపరచుకొనడం, దానిని అవసరమయితే రంజకంగా ఇతరులకు చెప్పడానికి ప్రయత్నించడం ఇవీ ఇప్పుడు కావలసినవి, అనేవారు ఆయన.

కౌమారావస్థ దాటుతున్న రోజులు, చూ వీధిలోని పండితులెవరో దివాలా తీశారు. ఆయన పుస్తక భాండాగారం వేలం వేశారు. మేమంతా కానీకొక మహాకావ్యంగా వందల పుస్తకాలు కొన్నాము. నేను అలాకొన్న అమరుకం రహస్యంగా చదివాను. అమరుక శతక కారుని మనో విశ్లేషణ పద్ధతి అల్పాల్ప విషయ పరిశీలనశక్తి నచ్చాయి. అది వాత్స్యాయనుని కామసూత్రాలకు ఉదాహృతి ప్రాయాలని ఎవరో చెప్పడంవల్ల, చూ కళాశాల లైబ్రరీయనును బ్రతిచూలి ఆయన ఇంటికి కూరగాయలు తెచ్చిచ్చి, వాత్స్యాయనం సంపాదించి అర్థరాత్రి సిద్ధాంతకౌముదిలో పెట్టుకొని చదివాను. అందరు సూత్రధారుల కన్నా అతని సూత్రీకరణ పద్ధతి అద్భుతమనిపించింది. ఏ శుష్కమయిన వ్యాకరణ న్యాయవైశేషిక సూత్రాలవంటివో కావుగదా అవి. నిత్య జీవితానికి సంబంధించినట్టివి. మరి చూ లేతమనస్సులను ఆకట్టుకొనడం ఆశ్చర్యంకాదు. అలాగే ఓ మేండ్రుని రచనలూ ముగ్ధుణ్ణి చేశాయి.

మాకు సంస్కృత వాక్యరచనకు ఒక పీరియడ్ ఉండేది. దానిలో ఒక తమాషాచేసేవాడిని, ఒకనాడు లైబ్రరీలో సాక్షి ఉపన్యాస సంపుటాలు చూచాను. చదివాను. బలే ఉన్నాయనిపించింది. వాటిని సంస్కృతంలోకి అనువదించేవాడిని, చూర్కలలో నాదే పైచేయి అని చెప్పనక్కరలేదు గదా! కాని, చూ ఉపాధ్యాయులు వెంకాసామిరావుగారు మందలించారు. “నీవు అనువాదం చేశావు. అనువాదమని చెప్పు. అంతే కాని భావాలు నీవని మోసంచేయవద్దు అవినీవి కావని అందరికీ తెలిసిపోతుంది” అన్నారు. ఏ చిన్న అంశం గ్రహించినా, అధస్పూచికలో సగౌరవంగా తెలిపే పద్ధతి ఆయన నేర్పిందే.

అప్పుడు వావిలకొలను సుబ్బారావుగారి ప్రభవెలిగి పోతూండేది. వాసుదాసు ఆనేపేరున ఆయన వ్రాసిన ఆర్యకథానిధులు, హిత చర్యలు, ముఖ్యంగా కృష్ణావతార తత్త్వము బాగా చదివాను. విమర్శలో ఆయన స్పష్టత, నిష్పక్షపాతిత ఆలవరచుకొనడానికి ప్రయత్నించాను.

సుశ్రుతుని శారీరం, వాగ్భటుని అష్టాంగ హృదయమూ నాకు రచనకు తోడ్పడ్డాయనే చెప్పాలి. మా ఆయుర్వేదాచార్యులు చింతల పల్లి వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు సుశ్రుతుని సూత్రాలవంబివి ప్రపంచంలో మరెక్కడా లేవనేవారు, తరచు తరగతిలో.

1932 లో తిరుచినాపల్లి. వేలూరు, కన్ననూరు మొదలయిన కారాగారాలలో చాలా చాలా గొప్ప రచయితలతో పరిచయమయింది. అప్పటి సామ్రాజ్య, స్వచ్ఛంద సేవకులు నేడు పెక్కు పార్టీలలో నాయకులు. సురేంద్ర మోహన్ ఘోష్ రచనలు నాకు సహాయపడ్డాయి.

వినాయక్ దామోదర్ సావర్కర్ ‘ది ఫస్ట్ వార్ ఆఫ్ ఇండియన్ ఇండిపెండెన్స్’ దొంగతనంగా కారాగారంలో చదివాము. అది-విషయమూ, శైలి-చాల ప్రభావితంచేసింది మా హృదయ మనోబుద్ధులను. విడుదల తర్వాత హరి సర్వోత్తమరావుగారి ‘అబ్రహం లింకన్’, గోర్కి ‘ఆమ్మ’, టర్జెనేవ్ ‘ఫాదర్ ఆండ్ సన్స్’ చదివాను. గోర్కి ‘ఆమ్మ’ నాకు పాతవాటిపై తిరుగుబాటు దృష్టి కలిగించింది. నిజానికి ఆలా జరుగవలసింది కాదు. మనపాత సంస్కృతి పైనే నూతన భవనం నిర్మించాలన్న దృష్టి తక్కువ అప్పుడు.

మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారంలో జీవికకోసం చేరిన తర్వాత, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారితో సన్నిహితత్వం కలిగింది. ఆయనకు నేను అసిస్టెంటును కొన్నేళ్ళు. ఆయన రచనా పద్ధతి, ప్రచురించడానికి ముందు రచనను మాగవేసే పద్ధతి, ప్రచార వైముఖ్య పద్ధతి కొంతకు కొంత అలవరచుకొన్నాను; అంత అసిధారా వ్రతంగా కాకపోయినా ఆయన శృంగార శ్రీనాథం-నవలవలె వ్రాసిన ఆ శైలి-బసవపురాణ పీఠిక క్రీడాభిరామ పీఠిక నాకు వర పడి ఆయాయి.

అప్పుడే శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి వేమన విమర్శ వ్యాసాలు చదివాను. విమర్శను సృజనాత్మకకళను చేసిన శ్రేయస్సు ఆయనదేనని నా నమ్మకం. ఆయన ఏమివ్రాసినా పట్టు కత్తిరించి నట్టు వుంటుంది. రాతిపై గీత గీచినట్టు వుంటుంది; మనముందే ఇంద్రధనుస్సులు విరిసినట్టు వుంటుంది. ఆయనశైలి నాటికీ నేటికీ “నీలతోయద మధ్యస్థా విద్యుల్లేఖేవ భాస్వరా.”

కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి సంధి అప్పుడప్పుడే వచ్చింది. ఆది నాకు నేటికీ ప్రాచూణిక గ్రంథమే (అధునికభాషా శాస్త్రజ్ఞులు ఏమన్నప్పటికీ). చూ దొక వింతఎంశం. ఇంట్లో తెలుగు, కన్నడ దేశం, వైష్ణవసంప్రదాయం. నిజాంరాష్ట్ర సంబంధం. మరాఠీల పొరుగు. కనుక కొంత భాషాసహనం, నైక భాషాపరిచయం ఏర్పడే పరిస్థితులు. ఆందువల్ల భాషా శాస్త్రాధ్యయనానక్తి చిన్ననాటినుంచే వుండేది. ఆది సంధి, కార్లవెల్ పుస్తకాలు మొదలయిన వాటివల్ల విస్తరించింది. విజయనగర సార్వభౌములిచ్చిన శాసనాలు చూయింట్లో ఉండడం ప్రభాకరశాస్త్రిగారివంటి వారి రచనలు నన్ను లిపిశాస్త్రా సత్తునీ చేశాయి. కాని, “మనలిపి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు” వ్రాయడానికి

కారణం 'బ్లాక్ ఆండ్ వైట్' అనే పుస్తకమే. 'నుడినానుడి వ్రాయడానికి 'హెడ్జ్ హాగ్ ఆండ్ ఆదర్ సేయింగ్స్' అనేది. దానిలో బొమ్మలతో ఇంగ్లీషు పదాల వివరణ వుండడం చూచి నాకూ ఆశ కలిగింది. "వాట్స్ డిక్షనరీ" ప్రోత్సహించింది. తెలుగు పదాల చరిత్రను కథలుగా వ్రాయలేనూ అని ఆరంభించాను.

లాహోర్ లో వున్నప్పుడు, మిలిటరీ షు హవాల్దార్, జమాదార్ గుఝాస్తాగా క్వెట్టా జాహిదాన్ లో వున్నప్పుడు తీరికవల్ల పుస్తకాల పురుగుకాకపోయినా కొంత చదివాను; హిందీ సంస్కృతం ఇంగ్లీషు, ద్వారా విశ్వసాహిత్యమూ. అప్పట్లో నాకు బాగా నచ్చినవి హావ్ లాక్ ఎల్లెన్-సైకాలిజీ ఆఫ్ సెక్స్, ఇబ్సెన్-ది గ్రేడ్ బల్డర్, భాసుని అవి చూరకం, సువర్చన్ మమత, చంద్ర ధరశర్మ గులేరీ డిస్ నే కహాదా, గాధా సప్తశతి, లలిత విస్తరం (తర్వాత దీనిని అనువదించి పరిశోధనలోను, ఆంధ్రప్రభలోను వేశాను, పుస్తక రూపంలో ముద్రించాను). ప్రేమచంద్ నిర్మలా యాత్ర సాహిత్యమంటే నాకు చాల ఇష్టం. కాని ఆ విషయంలో విదేశీయుల రచనల కన్నా రాహుల్ సాంకృత్యాయన్ జపాన్ యాత్రా మొదలయినవి ఇష్టం.

నేను సంస్థానాలలో చిన్నతనం గడిపిన వాడిని. కనుక అక్కడి వేటలు చాలా చూచాను. పులివేట, మొసలివేట, ఆడవిపంది వేట, చిరుతపులిని పట్టుకోడం మొదలయినవి. హిందీ కథానికా రచయిత గొప్పవేటకాడూ అయిన శ్రీరామశర్మ వేటకథలు చదివినప్పుడు తెలుగుదేశంలో వున్న మహామృగయాకారుల సాహస కృత్యాలు వ్రాద్దామని ఉండేది. ఎప్పుడో వ్రాసి తీరుతాను.

తెలంగాణా పత్రికలో పనిచేస్తున్నప్పుడు, డెక్కన్ క్రానికల్ సంపాదకుడు బుక్కపట్నం రామానుజాచార్యులు 'చార్ మినార్

గాసిప్' వ్యంగ్య రచన చదివి పులకరించి పోయేవాడిని. అలాంటిదే అడవి బాపిరాజుగారు తెలుగు మీజాన్ దినపత్రికలో 'భూపదీపాలు' పెట్టారు. అలాంటి రచన చేయాలని చాలా ఉబలాటం వుండేది. కాని నాకు హాస్యం తక్కువ, సద్యస్సూర్తి అసలే లేదు. కనుక అలాటి పనికి పూనుకో లేదు.

ఆంధ్రప్రభ దినవార పత్రికలలోను, ఆంధ్రపత్రిక భారతుల లోను పనిచేసిన కాలంలో శ్రీ నార్థ వెంకటేశ్వరరావుగారు శ్రీమతి శివలెంక కామూక్షమ్మగారు, శ్రీ శివలెంక శంభుప్రసాద్ గారు, శ్రీ శివలెంక రాధాకృష్ణగారు నన్ను ఎంతగా ప్రోత్సహించారో చెప్పలేను. వారికి కృతజ్ఞత చెప్పడానికి నా వ్యాసాలు సెక్చీలు సాక్షి. వారు పెత్తనంచేసే సంపాదకులుగాక రచయితలూను. శ్రీ నార్థగారు 1942 ఆగస్టు ఉద్యమంలో వ్రాసిన 'ఆరని జ్వాల' అన్న సంపాదకీయం నేను వచ్చేజన్మలోను మరువలేను. (ఇంతకన్నా మంచి కాన్వెన్షన్తో మళ్ళీ పుడుతాను). శ్రీ శంభు ప్రసాద్ గారు వ్యంగ్యరచనలలో మొనగాడు. చిన్న చూటలతోనే ఎంతటివానినైనా నిలుపునా చీల్చివేయగలరు. అలాటి పదాల పదను కత్తి నాకు లేదు. సంపాదించడానికి యత్నించినా సాధ్యం కాలేదు. శివలెంక రాధాకృష్ణగారు సింధువును బిందువులో చూపగలదిట్ట. అలాటి సంపాదకీయ శక్తి కాలేదు నాకు.

ఎప్పుడో చూర్కయ్యేన్ 'ది ఇండియన్ క్రో' అనే వ్యాసం, సార్త్రే వ్రాసిన 'ది బాయ్ హుడ్ ఆఫ్ ఎ లీడర్' అనేది నా మనస్సులో బాగానాటాయి. చిన్నప్పుడు చదివిన లార్డ్ చెస్టర్ ఫీల్డ్ వ్రాసిన 'లెటర్ టు హిజ్ సన్' జ్ఞాపకంచేసుకొన్నాను. ఈమూడు రచనా పద్ధతుల మిళాయింపుల గుబాళింపులే ఆంధ్ర సచిత్రవార

పత్రికలో పెక్కు 'తెలుగు వెలుగులు', భారతిలోపడి తర్వాత అకాడెమీ బహుమతి పొందిన "సాహితీ సుగతుని స్వగతం" అంధ్రప్రభ వారపత్రికలోని 'మరపురాని మనీషి' మొదలయినవి.

యాండ్రి మొరేవియా "ది వుమెన్ ఇన్ రోమ్", "ది టూ అడోలెసెన్స్" మొదలైనవి చదివాను గాని, మన ప్రబంధ శృంగారం, రాధికాసాంత్వనం, తారా శశాంకం వాటికన్న వేయి రెట్లు మనోహరమని అనిపించింది. మొరేవియా కన్నా టెడ్ చూర్కే మేలు; అయోని వియోని అన్యయోని కథలు చరిత్ర నుండి పెల్లగిస్తాడు. మనం పట్టుగా చదివేట్లు వ్రాస్తాడు. నేను చదివినన్ని సెక్స్ పర్వర్షన్ రచనలు, డిటెక్టివ్ రచనలు బహుశ నా వయస్సు వారెవరూ చదివి వుండరు.

డి. హెచ్. లారెన్సు వ్రాసిన "లేడీ చాటర్టీస్ లవర్" అతనివి ఇంకొ కొన్ని చదివాను. బట్టబయలులో దిగంబర స్నానాలు, మర్మాంగాల పూజలు, పిసరంత పసిపాపకోసం వెంపరలాడడాలు అతని సాహస రచనను తెలుపుతాయి. ఆ సాహసం అనుసరించడం కష్టమనే అనిపించింది.

నోబెల్ బహుమతి పొందిన డాక్టర్ యువాగో, సైక్లోన్, ప్లేగ్, ది ల్యాండ్ మొదలయినవి నన్ను కదలించలేదు. కాని లోలిటా వ్రాసిన వ్లాడిమిర్ నొబోకోవ్ చిన్ననాడు వ్రాసి ఇటీవల సంవత్సరం క్రితం ప్రచురితమైన "కింగ్-క్వీన్ ఆండ్ నేవ్" చదివిన తర్వాత, ఆ మధ్య నాలుగైదేళ్ళ క్రితం దేశంలో దుమారం లేపిన "ఆన్ టోల్డ స్టోరీ" (లెఫ్టినెంట్ జనరల్ కౌల్) చదివిన తర్వాత నామా నవల వ్రాయాలనీ, షాకింగ్గా వుండే కొత్త కథ

చెబుదామని ఉంది. నొబ్బొకోవ్ తప్ప మరొకరు నాకిప్పుడు కనిపించడంలేదు.

నేను నవలలు, కథలు వేలలెక్కన చదివాను. ఇష్టంగాను, విధ్యుక్త ధర్మంగాను నేను సజ్జనశీలంగల రచయితను కాను. వివరణ ప్రధానమైన వ్యాసాలు, టుమ్మీలు వ్రాసే నొకరును. కనుక వ్యాసాలను గురించి చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు చాల చెప్పవచ్చు. అయినా సమకాలికులు నా ముందు ఇప్పుడు మెలిగేవారు అయినవారిని చెప్పవలసి వస్తే వారు ఏ భాషలో వ్రాసినా-డి. అంజనేయులు, వేదం వేంకటరాయశాస్త్రి, దేవులపల్లి రాఘానుజరావుగార్ల రచనలు ఇష్టం. చరిత్రకారులలో డాక్టర్ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య, పురాతత్వ వేత్తలలో డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యం, భాషాతత్వ వేత్తలలో డాక్టర్ భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తిగార్ల రచనలు ఇష్టం.

ఇంత వ్రాసినా, ఏకాంతంగా కూర్చుని “60 ఏళ్ళు కావస్తున్నాయే. ఈ లో లక్షణా అని పూరూరు తిరిగానే. ఏమి చేసినట్టు బతుకంతా?” అని సింహావలోకనం చేసుకొన్నప్పుడు “అయ్యో! రామచంద్రా! అని గుండె లోపలికి, లోలోపలికి కుంగిపోతుంది. *

శ్రీమాన్ తిరుమల రామచంద్ర జీవిత-గ్రంథ విశేషాలు

జననం : 17-6-1913, కమలాపురం-బళ్లారి జిల్లా.

విద్యాభ్యాసం ; శ్రీ వేంకటేశ్వర సంస్కృత కళాశాల, తిరుపతి, మైలాపూర్ సంస్కృత కళాశాల, మద్రాసు. లాహోర్.

డిగ్రీలు : విద్వాన్, సాహిత్య శిరోమణి (మద్రాసు వి.వి) ఆయుర్వేద భూషణ అలీగఢ్ ఆయుర్వేద విద్వాపీఠం, అలీగఢ్ హిందీ ప్రభాకర్-పంజాబ్ టిశ్వవిద్యాలయం, లాహోర్.

తెలిసిన భాషలు : తెలుగు, సంస్కృతం, ప్రాకృతం, హిందీ, కన్నడం, తమిళం, ఇంగ్లీషు.

ఉద్యోగం : పండితుడు—ఓరీయంటల్ చ్యూనుస్కిప్టు లైబ్రరీ, మద్రాసు-1933-38. క్యాటలాగర్-పంజాబ్ యూనివర్సిటీ లైబ్రరీ, లాహోర్-1939-42 సబ్-ఎడిటర్, తెలంగాణ పత్రిక (దిన) హైదరాబాద్-1945, సబ్ ఎడిటర్ మీజాన్ (దిన పత్రిక) 1944-47 సబ్-ఎడిటర్, ఆంధ్రప్రభ-మద్రాసు 1947-58 అసిస్టెంట్ ఎడిటర్-భారతి, ఆంధ్ర పత్రిక, మద్రాసు-1958-71 సంపాదకుడు-పరిశోధన-విశిష్ట సాహిత్య ద్వైచూస పత్రిక.

ముద్రిత రచనలు

తెలుగు

1. వీరగాథలు (తెలుగు వీరుల చరిత్రలు)
2. దక్షిణాంధ్ర వీరులు.
3. హిందువుల పండుగలు-పర్వములు (పండుగుల కథా కచూమీషు తెలిపే పరిశోధనాగ్రంథం).
4. మన లిపి పుట్టు పూర్వోత్తరాలు (తెలుగు లిపి చరిత్రే కాక ఇతర భారతీయ భాష లిపుల పుట్టుక-వికాసాలను సాధికారంగా చర్చించే అపూర్వ గ్రంథం)

5. నుడి-నానుడి (పదాల మూలాన్ని చరిత్ర, చూనవజాతి శాస్త్రాల నేపథ్యంతో సరసంగా వివరించిన విశిష్ట గ్రంథం.)

6. మరపురాని మనీషులు-(ఎందరో మహానుభావులైన కవి పండితుల జీవిత, రచనా విశేషాలకు అద్దంపట్టిన రేఖా చిత్రాలు)

7. తెలుగువెలుగులు - తేజోమూర్తులైన సమకాలీన తెలుగు ప్రముఖుల రేఖా చిత్రాలు)

8. సాహితీసుగతుని స్వగతం-ఆం.ప్ర.సా. అకాడమీ బహుమతి (1970) పొందిన వ్యాస సంకలనం.

9. గాధాసప్తశతిలోని తెలుగు పదాలు-రెండువేల ఏళ్ళనాటి ప్రాకృత గ్రంథంలో నుంచి తవ్వితీసిన తెలుగు పదాల ఇంపు సొంపుల వివరణాత్మక వ్యాసాల సంపుటి-ఆం.ప్ర.సా.అకాడమీ బహుమతి (1980).

10. శశాంకవతి-నవల.

సంస్కృతము

11. సత్యాగ్రహ విజయః-నాటకము.

12. సుమతిశతకః-సమకాలిక సంఘ విమర్శాత్మక రచన.

సంపాదకత్వం

13. త్రిభాషా నిఘంటువు (తెలుగు, కన్నడ, తమిళం) ఆం.ప్ర.సా. అకాడమీ ప్రచురణ.

14. తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వం-లలితకళలు, (తెలుగు భాషాసమితి).

15. లలితకళాపదకోశం (తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ)

సంపాదక సభ్యత్వం

16. అధికారభాష-అధికారభాష తెలుగు ప్రత్యేక సంచిక (1974).

17. సాంస్కృతిక వారోత్సవాలు-ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రత్యేక సంచిక (1974).

18. తెలుగువాణి—ప్రపంచ తెలుగు మహాసభ ప్రత్యేక సంచిక (1975).

19. సంజీనయ్య స్మారక సంచిక—(1976)

ఇంకా అనువాద గ్రంథాలు అనేకం.

అముద్రిత రచనలు

కొన్నివందల మౌలిక పరిశోధన వ్యాసాలు, పుస్తక సమీక్షలు.

సన్మానాలు

1. 'పత్రకార శిరోమణి' బిరుద ప్రదానం (1975) వశ్చిమ బెంగాల్ ప్రభుత్వం ప్రచారశాఖ-కలకత్తా.

2. ప్రముఖ పాత్రికేయునిగా సన్మానం—హిందూస్తాన్ సమాచార్ (1975)

3. 'మహామహోపాధ్యాయ' బిరుదు—వారాణసి విద్యుత్ పరిషత్తు (1978) బెనారస్.

4. ప్రముఖ సాహిత్యవేత్తగా ప్రశస్తి ఫలకం, సన్మానం—ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు 1975 (హైదరాబాద్) 1981 (మలేషియా)

5. యూనిటీ అవార్డు—1981.

6. కళాసరస్వతి అవార్డు—1983.

7. ప్రసిద్ధ పాత్రికేయునిగా—ఆం.ప్ర.వర్కింగ్ జర్నలిస్ట్ యూనియన్ సన్మానం.

స్వాతంత్ర్య సమరయోధుడు—1932 లో సత్యాగ్రహం చేసి నందుకు ఆరునెలలు కఠిన కారాగారశిక్ష అనుభవించారు

1934 లో మద్రాసు కుట్ర కేసులో ముద్దాయి.

*